ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

1917–1918 YILLARDA TURKISTON HARAKATLARI

Baykulov Sherali Erkinovich
Guruhi: MM 3- Tarix – 25
1-kurs Magistranti Osiyo Xalqaro Universiteti
Doi: *https://doi.org/10.5281/zenodo.20567113*

Annotatsiya: Mazkur tezisda 1917–1918-yillarda Turkiston o‘lkasida yuz bergan milliy ozodlik harakatlarining vujudga kelish sabablari, rivojlanish bosqichlari va tarixiy ahamiyati tahlil qilinadi.
Kalit so‘zlar: Turkiston, milliy ozodlik harakati, jadidchilik, Turkiston Muxtoriyati, Qo‘qon Muxtoriyati, milliy davlatchilik, Fevral inqilobi, Oktabr to‘ntarishi, siyosiy kurash, istiqlol.

KIRISH

1917-yilgi siyosiy o‘zgarishlar va Turkistondagi milliy harakatlar 1917-yil Fevral inqilobidan so‘ng Rossiya imperiyasida monarxiya tugatildi va Muvaqqat hukumat tashkil etildi. Bu voqea Turkiston o‘lkasida ham siyosiy faollikning kuchayishiga sabab bo‘ldi. Turkiston musulmonlari o‘z siyosiy tashkilotlarini tuzib, milliy manfaatlarni himoya qilishga kirishdilar. 1917-yil aprel oyida Toshkentda Turkiston musulmonlarining birinchi qurultoyi bo‘lib o‘tdi. Unda mahalliy xalqlarning siyosiy huquqlarini kengaytirish, milliy muxtoriyat masalalari va ta’lim tizimini isloh qilish kabi masalalar muhokama qilindi. Jadid ziyolilari, jumladan, Munavvarqori Abdurashidxonov, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Mustafo Cho‘qay va boshqa arboblar milliy manfaatlarni himoya qilish yo‘lida faol kurash olib bordilar.

Turkiston Muxtoriyatining tashkil topishi

1917-yil noyabr oyida Qo‘qon shahrida IV Turkiston musulmonlari qurultoyi chaqirildi. Qurultoyda Turkiston Muxtoriyati tashkil etilgani e’lon qilindi. Ushbu davlat tuzilmasi tarixga Qo‘qon Muxtoriyati nomi bilan kirdi. Muxtoriyat hukumati tarkibiga o‘z davrining ilg‘or siyosiy arboblari jalb qilindi.

Turkiston Muxtoriyatining asosiy maqsadi o‘lka xalqlarining siyosiy va iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish, demokratik boshqaruv tizimini yaratish va milliy davlatchilik asoslarini shakllantirishdan iborat edi. Muxtoriyat rahbarlari Turkistonning barcha millat va elatlari teng huquqli bo‘lishini ta’kidladilar. Biroq bolsheviklar hukumati Turkiston Muxtoriyatini tan olmadi. 1918-yil fevral oyida Qo‘qon shahriga qurolli hujum uyushtirilib, muxtoriyat tugatildi. Minglab tinch aholi qurbon bo‘ldi va milliy davlatchilik yo‘lidagi dastlabki urinish zo‘ravonlik bilan bostirildi.

Milliy ozodlik harakatlarining tarixiy ahamiyati

Turkiston Muxtoriyati qisqa muddat faoliyat yuritgan bo‘lsa-da, uning tarixiy ahamiyati nihoyatda katta bo‘ldi. Ushbu harakat Turkiston xalqlarining mustaqil davlat barpo etish yo‘lidagi ilk siyosiy tajribasi sifatida tarixda muhim o‘rin tutadi.

Muxtoriyatning tugatilishi milliy ozodlik g‘oyalarining yo‘qolishiga olib kelmadi. Aksincha, istiqlol va erkinlik uchun kurash keyingi yillarda ham davom etdi. Turkiston ziyolilarining milliy davlatchilik haqidagi qarashlari keyinchalik O‘zbekiston mustaqilligi mafkurasining shakllanishida muhim manba bo‘lib xizmat qildi.

XULOSA

1. 1917–1918-yillardagi Turkiston milliy ozodlik harakatlari tarixini chuqur o‘rganish va ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish zarur.
2. Turkiston Muxtoriyati faoliyatiga oid arxiv hujjatlarini ilmiy muomalaga kiritish lozim.
3. Oliy va o‘rta ta’lim muassasalarida Turkiston Muxtoriyati tarixiga oid maxsus kurslarni joriy etish maqsadga muvofiq.
4. Yoshlar o‘rtasida milliy davlatchilik va istiqlol g‘oyalarini targ‘ib qilishda mazkur tarixiy tajribadan foydalanish kerak.
5. Jadidlar merosi va Turkiston muxtoriyatchiligi tarixiga bag‘ishlangan ilmiy-amaliy konferensiyalar sonini oshirish tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ahmedov B. **O‘zbekiston xalqlari tarixi manbalari.** – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2. Rajabov Q. **Turkiston Muxtoriyati.** – Toshkent: Ma’naviyat, 2000.
3. Alimuhamedov J. **Jadidchilik harakati va milliy uyg‘onish.** – Toshkent: Fan, 2019.
4. Usmonov Q., Sodiqov M. **O‘zbekiston tarixi.** – Toshkent: Sharq, 2021.
5. Cho‘qay M. **Turkiston qayg‘usi.** – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017.
6. Ziyoyev H. **Turkistonda Rossiya tajovuzi va hukmronligiga qarshi kurash.** – Toshkent: Sharq, 1998.
7. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. **O‘zbekistonning yangi tarixi. Turkiston chor Rossiyasi mustamlakachiligi davrida.** – Toshkent: Sharq, 2000.
8. Behbudiy M. **Tanlangan asarlar.** – Toshkent: Ma’naviyat, 1999.